

A KÖRNYEZŐ ORSZÁGOKBÓL MAGYARORSZÁGRA VÁNDORLÓK SZOCIO-DEMOGRÁFIAI ÖSSZETÉTELE ÉS SZOCIO-KULTURÁLIS HÁTTERE¹

TÓTH PÁL PÉTER

A rendszerváltoztatás következtében a nemzetközi vándorlás, amely a szocializmus évtizedei alatt a tiltott, rendszeridegen társadalmi folyamatok közé tartozott egyszerre elfogadott jelenséggé vált hazánkban is. Az új feltételek között bevándorlók adatai alapján megállapítható, hogy ezeket a folyamatokat alapvetően a környező országokból érkező magyar nemzetiségűek határozzák meg. Ennek ismeretében döntöttünk úgy, hogy az 1995-ös adatfelvétel után, a 2001-ben letelepedési engedélyt kapott szomszédos országokból érkező, 18 éves vagy annál idősebb személyek körében, 1000 fős mintán, vizsgálatot végzünk.² Ezeknek a feltételeknek 4303 háztartás felelt meg, amelyekhez 5763 18 éves, vagy annál idősebb személy tartozott. Az adatfelvételt, a „lemorzsolódás” minta szerint úgy terveztük meg, hogy a kérdés a lehető legnagyobb arányban az eredeti címek alapján történjen, ezért a meghírusulásokat és a megtagadásokat pótcímekkel nem pótoltuk. Mivel egyéni minta készült, a minta esetszámát településtípusonként egyénekre vonatkozóan határoztuk meg. Az egyéneket pedig úgy választottuk, hogy a mintába egy háztartásból csak egy személy kerülhessen. A mintába kerülhető személyeknek az ország 914 településén volt bejelentett lakásuk. S mivel közülük sokan egyedül, egy-egy kistépülésen élnek, a települések számát – a településeket meghatározó jellegzetességeket megőrizve – az utazási költségek mérséklése érdekében 339-re csökkentettük. Ennek következtében a mintába került 2543 személy azoknak a településeknek a 37,1 százalékán laktak, amelyeken a 2001-ben letelepedési engedélyt kapott szomszédos országok állampolgárai lakcím szerint megtalálhatóak.

Az 1995-ös vizsgálatkor a mintába tartozók ugyanúgy bevándorlási (letelepedési) engedéllyel rendelkeztek, mint a 2002. évi vizsgálat résztvevői. 1995-

¹ A tanulmány az 5/0084/2002-es számú NKFP kutatás keretében készült.

² Az adatfelvételt *Gödri Irénnel* készítettük elő. Ez a tanulmány a kérdőív „kemény adatainak” elemzése alapján készült. A bevándorlók motivációiról, a beilleszkedésükkel összefüggő kérdésekről *Gödri Irén* készített elemzést (Lásd a következő tanulmányt a *Demográfia* 2004/3-4. számában). A kérdőív elkészítése során az 1995-ös adatfelvételnél használt kérdőív (Polgár) legfontosabb kérdéseit minimális változtatással a 2002. évi adatfelvétel kérdőívén szerepeltettük (Lásd: *Tóth Pál Péter*: *Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994)*. Püski Kiadó, Budapest, 1997). A kérdőív 152 kérdést tartalmaz, az alkérdések száma 780, a változóké pedig több mint ezer.

ben azonban a merítési bázis más volt. Akkor ugyanis azokat a személyeket kerestük fel, akik a magyar állampolgárság megszerzése érdekében 1993-ban már kérelemmel fordultak a magyar hatóságokhoz.³ Amíg az első esetben a bevándorlási engedéllyel rendelkezőknek tehát a magyar állampolgársági iránti kérelmet már be kellett nyújtaniuk, addig a másodikban erre a „lépésre” nem volt szükség. A két vizsgálat még abban is eltért egymástól, hogy amíg az 1995-ös felvételnél a megkérdezettek 6,3 százaléka nem a szomszédos országok állampolgárai voltak, addig 2002-ben a mintába csak a szomszédos országok állampolgárai kerültek. A 2002. évi vizsgálat adatainak feldolgozása során azonban egyértelművé vált, hogy mindazokban az esetekben, amikor a kérdés mindkét adatfelvételnél azonos, akkor a két vizsgálat eredményét a mintavételi különbségek ellenére célszerű összehasonlítani. Ezt erősíti az is, hogy a bevándorló státuszú magyar nemzetiségű külföldi állampolgárok döntő többségének célja a magyar állampolgárság megszerzése.

A kutatás célja annak a folyamatnak a bemutatása volt, melynek következtében a megkérdezett arra az elhatározásra jutott, hogy Magyarországra vándorol, s hogy az adatfelvétel időpontjáig hogyan változott magyarországi élete, s hogyan alakult integrációja, a magyar társadalom „finom” szöveitől való alkalmazkodása, beilleszkedése. Ezek mellett a maguk mögött hagyott „világot”, az otthoni kapcsolatok alakulását, változását s az új kapcsolatok kiterjedtségét, tartalmát, segítő, kondicionáló szerepét is igyekeztünk megismerni. Mindezek feltárása érdekében először a megkérdezett szocio-demográfiai meghatározottságát tártuk fel. A továbbiakban ezek legfontosabb összefüggéseit foglaljuk össze.

Bevándorlók

Számos egyéni, családi, társadalmi és gazdasági, politikai stb. oka lehet annak, ha valaki huzamosabb ideig egy másik országban szeretne élni, dolgozni. Ez azonban – a vándorlás illegális formáitól eltekintve – csak akkor valósulhat meg, ha az egyén vándorlási szándéka a célország bevándorlók iránti „igényével”, szükségletével, bevándorlási gyakorlatával, s törvényei által biztosított

³ 1993-ban a bevándorlási engedéllyel hazánkban tartózkodó külföldiek közül 20 716 személy nyújtott be állampolgársági kérelmet. Azoknak a településeknek a száma, ahol a kérelmet benyújtották – Budapest kerületeit is külön egységként számolva – 1321 volt. A kérelmet benyújtók száma az érintett települések közel 81 százalékában nem haladta meg az öt főt. Költségmegtakarítás érdekében a mintába csak azok a vidéki települések kerültek, ahol az állampolgárságot kért személyek száma a 30 főt, Budapesten pedig kerületenként a 150 főt elérte. Ennek eredményeként a kérelmet benyújtók 29,5 százaléka (6119 személy) közül választották ki azokat, akiket az adatfelvétel során felkerestünk. Akkori célkitűzésünknek megfelelően 700 fő megkérdezését terveztük. Az 1995-ös vizsgálat 679 főre terjedt ki.

lehetőségekkel találkozók. A 2001-ben bevándorlási engedéllyel hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok száma összesen 79 652 volt (1. táblázat).

1. Bevándorlási engedéllyel Magyarországon élő külföldiek száma, 2001
Number of foreigners living in Hungary with permit of immigration

Állampolgárság	Fő	Százalék
Román	37 996	47,7
Jugoszláv	9 781	12,3
Volt szovjet	4 888	6,1
Ukrán	5 859	7,4
Német	3 658	4,5
Kínai	3 684	4,6
Cseh és szlovák	1 728	2,2
Orosz	1 468	1,8
Egyéb	11 404	14,3
Összesen	79 652	100,0

Abban az esetben, ha csak a szomszédos országokból érkező bevándorlási engedéllyel rendelkező személyeket vesszük számításba (a *volt szovjet* állampolgárokat nem soroljuk a szomszédos országokból érkezettek közé), akkor az itt tartózkodó külföldiek száma 55 364 fő. Vagyis az összes bevándorlási engedéllyel rendelkező külföldi 69,5 százaléka a szomszédos országokból érkezett. Közöttük a Romániából érkezők aránya 68,6 százalék. Őket 17,7 százalékos aránnyal a volt jugoszláv, majd 10,6 százalékkal az ukrán, s végül 3,1 százalékos aránnyal a volt csehszlovák állampolgárok követték. Ezeknek az arányoknak megfelelően a megkérdezettek (1015 fő) 71 százaléka Romániából, 16,8 százaléka Ukrajnából, 8,2 százaléka Jugoszláviából, 3,2 százaléka Szlovákiából, 0,5 százaléka Horvátországból és 0,2 százaléka pedig Ausztriából érkezett. Annak következtében, hogy Ausztriából csak 3-an, Horvátországból pedig 5-en kerültek a megkérdezettek közé, a vizsgálat eredményét három ország: Románia, Ukrajna és Szerbia-Montenegró állampolgárainak véleménye határozza meg. Az 1995-ös vizsgálat idején a szomszédos országokból érkezettek aránya 81,8 százalék. Ekkor a megkérdezettek 61,3 százaléka Romániából, 12,4 a volt Szovjetunióból, 17,1 százaléka Jugoszláviából, 0,9 százaléka a volt Csehszlovákiából, 6,5 százaléka pedig egyéb országokból érkezett, közel egy százaléka pedig már Magyarországon élt. Azt, hogy 1995-ben, illetve 2002-ben a magyar nemzetiségűek a szomszédos országokból érkezettek között pontosan milyen arányban voltak jelen nem tudjuk, egyéb ismereteink alapján azonban elégséges okunk van feltételezni, hogy a többség minden évben közülük került ki.

Demográfiai jellemzők

A 2002. évi felvétel során, mint említettük, azok kerülhettek a mintába, akik 2001-ben bevándorló státuszt kaptak. Ez azonban nem azt jelentette, hogy valamennyien egy időben is érkeztek Magyarországra. 2,2 százalékuk ugyanis az adatfelvétel időpontjáig még egy évet sem töltött az országban, a többség, 67,5 százalék egy-öt évet, valamivel több mint 30 százalékuk viszont már több mint öt éve hazánkban élt. Azoknak az aránya, akik 1–2, 2–3, illetve 3–4 éve élnek itt, közel azonos, pontosan 20,5, illetve 18,2, 18,4 százalék. Azoké pedig (67 fő), akik már több mint tíz éve vannak közöttünk, 6,7 százalék. Mindez azt jelenti, hogy a bevándorlók különböző időtartamú magyarországi tapasztalata igen eltérő hátteret jelent abban a folyamatban, amelyben az új egzisztenciateremtés, a beilleszkedés, a kibocsátó országhoz, az ott maradottakhoz, illetve az itteni új ismerősökhöz, barátokhoz fűződő viszonyaik különböző fokozatai elhelyezkednek. S bár az országban való tartózkodás időtartama nem tartozik a bevándorló „kemény” adatai közé, mégis úgy véljük, hogy a beilleszkedés széles értelemben felfogott folyamatában ezt a tényezőt a „kemény” adatok közé kell sorolnunk, s a következő vizsgálat során az egyik alapváltozónak kell tekintenünk.

Nem, életkor

A kor szerinti megoszlásban két korosztály meghatározó: az egyik a 18–39 éveseké, a másik pedig a 60 éveseké, illetve annál idősebbeké (2. táblázat). A válaszadók 79,7 százaléka 60 évnél fiatalabb. Közülük a legtöbben a 25–59 évesek korosztályához tartoznak. Arányuk – a Romániából érkezők kivételével, akik között az ehhez a korosztályhoz tartozók aránya 67 százalék – a 70 százalékot is meghaladta. Számarányuknak megfelelően minden korcsoportban a Romániából érkezők dominálnak.

2. A megkérdezettek származási ország, nem és korcsoport szerinti megoszlása, 2001

Distribution of the respondents by country, sex and age-group, 2001

Korcsoport	Mely országból érkezett?									
	Jugoszláviából		Romániából		Szlovákiából		Ukrajnából		Összesen	
	férfi	nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	férfi	Nő	férfi	nő
<i>Fő</i>										
18–24	1	5	23	46	2	4	4	13	30	68
25–29	12	8	73	95	4	10	16	21	105	134
30–34	7	5	65	79	4	3	11	16	87	103
35–39	7	4	27	27	–	1	4	10	38	42
40–44	5	7	16	21	–	–	8	6	29	34
45–49	2	2	13	18	1	2	4	10	20	32
50–54	3	4	6	7	–	1	3	6	12	18
55–59	1	3	11	24	–	–	5	6	17	33
60–64	3	–	22	40	–	–	3	4	28	44
65–69	3	–	23	30	–	–	5	5	31	35
70–X	1	–	24	31	–	–	3	8	28	39
Összesen	45	38	303	418	11	21	66	105	425	582
<i>Százalékos megoszlás korcsoportonként</i>										
18–24	2,2	13,2	7,6	11,0	18,2	19,0	6,1	12,4	7,1	11,7
25–29	26,7	21,1	24,1	22,7	36,4	47,6	24,2	20,0	24,7	23,0
30–34	15,6	13,2	21,5	18,9	36,4	14,3	16,7	15,2	20,5	17,7
35–39	15,6	10,5	8,9	6,5	–	4,8	6,1	9,5	8,9	7,2
40–44	11,1	18,4	5,3	5,0	–	–	12,1	5,7	6,8	5,8
45–49	4,4	5,3	4,3	4,3	9,1	9,5	6,1	9,5	4,7	5,5
50–54	6,7	10,5	2,0	1,7	–	4,8	4,5	5,7	2,8	3,1
55–59	2,2	7,9	3,6	5,7	–	–	7,6	5,7	4,0	5,7
60–64	6,7	–	7,3	9,6	–	–	4,5	3,8	6,6	7,6
65–69	6,7	–	7,6	7,2	–	–	7,6	4,8	7,3	6,0
70–X	2,2	–	7,9	7,4	–	–	4,5	7,6	6,6	6,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A 60 évesek és annál idősebbek aránya 20,3 százalék. Mivel az e korosztályhoz tartozókra ilyen mértékű önálló migráció általában nem jellemző, esetükben az ún. szekundér migrációval, a gyermekek utáni áttelepedés „gyakorlatával” állunk szembe. Különösen a Romániából (206 60 évesnél idősebb személyből 170) érkezők között utal erre e korosztály viszonylag magasabb aránya. Közöttük a férfiak 22,8, illetve a nők 24,2 százaléka 60 éves és annál idősebb. Az Ukrajnából érkezetek körében ezek az arányok alacsonyabbak, 16,7, illetve 16,2 százalék.

A mintába kerültek 57,4 százaléka nő, 42,6 százaléka pedig férfi. A nemek szerinti megoszlást a Romániából érkezetek mellett az Ukrajnából érkezők

közötti női többség határozza meg. Az első esetben a nők aránya 58, a másodikban pedig 61,4 százalék. A nemek szerinti megoszlást korcsoportonként is vizsgálva azt látjuk, hogy Románia és Ukrajna esetében szinte minden korcsoportnál a nők vannak többségben. A férfiak és a nők közötti különbség a Romániából érkezők esetében 16 százalék, Ukrajnából érkezőknél pedig ennél is magasabb, 22,8 százalék. Arányait tekintve különben a legmagasabb női arányt a szlovák állampolgárok között találjuk (65,6 százalék). Számuk azonban nem teszi lehetővé, hogy szerepük a vizsgálat szempontjából meghatározó legyen. (Ausztriából pedig csak két férfi és egy nő, Horvátországból öt férfi kapott letelepedési engedélyt.) Az 1995-ös vizsgálatához viszonyítva, amikor a nők aránya 49,5 százalék, a férfiaké pedig 50,5 százalék volt lényeges változás történt. A nők aránya ugyanis akkor 7,9 százalékponttal volt alacsonyabb (3. táblázat). Ez két szempontból is figyelemre méltó: egyrészt, mert 1990 és 2000 között az összes bevándorló státuszúak esetében a legmagasabb női arány 49,9 százalékkal 1999-ben, a legalacsonyabb pedig 44,3 százalékkal 1995-ben volt. 2001 előtt tehát a bevándorló külföldi állampolgárok között a nők aránya egyetlen évben sem haladta meg a férfiakét. Másrészt pedig ez azért is figyelemre méltó, mert az összlakosság körében is csupán 4,6 százalékkal haladja meg a nők aránya a férfiakét. Természetesen az, hogy a 2001-ben letelepedési engedélyt kaptak között 14,8 százalékkal több volt a nő, mint a férfi még nem ad okot aggodalomra. Abban az esetben azonban, ha a 18 éves és annál idősebb bevándorlók között ez az arány a továbbiakban is megmarad, akkor hozzá fog járulni ahhoz, hogy a női többség a hazai népesség körében mind egyértelműbbé váljon.⁴

⁴ 1980-tól hazánkban megnőtt az ezer megfelelő korú férfira jutó nők száma. 1990-ben 1081, napjainkban pedig ezer férfira már 1096 nő jut. A nemek szerinti legkedvezőtlenebb arány a Közép-Magyarország régióban van, ahol ezer férfira 1130 nő jut. Ezzel szemben a Közép-Dunántúl régióban ezer férfira csak 1050 nő jut. 39 éves korig ezer hasonló korú férfira kevesebb, mint ezer nő jut. A 60 évesek és annál idősebbek körében viszont, amíg 1949-ben 1270, addig 1990-ben 1489, 1999-ben pedig már 1587 hasonló korú nő jutott ezer férfira.

3. A bevándorlók nemek és korcsoportok szerinti százalékos megoszlása
 2001-ben (N=1007) és 1995-ben (N=679)
*Distribution of the immigrants by sex and age-group (%) in 2001 (N=1007)
 and 1995 (N=679)*

Korcsoport	Férfi		Nő		Összesen	
	2001	1995	2001	1995	2001	1995
20–24	7,1	7,0	11,7	8,9	9,7	8,0
25–29	24,7	22,4	23,0	18,8	23,7	20,6
30–34	20,5	18,1	17,7	14,0	18,9	16,1
35–39	8,9	15,5	7,2	14,9	7,9	15,2
40–44	6,8	12,2	5,8	12,8	6,3	12,5
45–49	4,7	6,1	5,5	8,3	5,2	7,2
50–54	2,8	6,7	3,1	9,2	3,0	8,0
55–59	4,0	3,5	5,7	4,5	5,0	4,0
60–64	6,6	4,4	7,6	2,7	7,1	3,5
65–69	7,3	2,3	6,0	2,4	6,5	2,4
70–x	6,6	1,8	6,7	3,6	6,7	2,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Megjegyezzük, hogy a 2001. évihez viszonyítva az 1993-ban bevándorlási engedéllyel rendelkezők között a két nem között nemcsak a férfi-nő arány, hanem a korcsoportok szerinti megoszlás is kiegyensúlyozottabb és egyenletesebb volt. 2001-ben a kor megoszlás közepén a férfiak és a nők esetében a 30–34, 1993-ban pedig a 40–44 évesek korcsoportja szerepel. Ennek ellenére az 1993-asok csoportját a 25–44 évesek korosztályának tömbje határozza meg, a 2001. éviét pedig a 25–35 éveseké. Az 1995-ös adatfelvételkor a többség, a megkérdezettek 72,4 százaléka 44 évesnél fiatalabb volt. A 2002-es mintában ugyanez a 35 évesekkel kezdődött. Lényeges különbség azonban az, hogy 2002-ben a 60 évesnél idősebbek aránya mindkét nemnél és együttesen is jelentősebb, mint amilyen 1995-ben, amikor arányuk csupán 8,5 százalék volt. Jelenleg 20,3 százalék az idősek aránya. A 2002. évi vizsgálat során tehát jelentősen, 11,8 százalékponttal magasabb az idősek aránya, mint 1995-ben. A különbség a férfiaknál 12, a nőknél pedig 11,6 százalékpont.

Hol laktak?

A szakirodalom szerint a nemzetközi vándormozgalom résztvevőinek többsége város lakó. Ezt a vizsgálat is megerősítette, hiszen a 2002-es minta esetében a megkérdezettek 66 százaléka városban nevelkedett. Az 1995-ös vizsgálatkor ennél 4,3 százalékponttal volt magasabb a városi környezetben nevelkedettek aránya. Az elmozdulás a faluból útnak indulók arányának (különösen, ha a kisvárosban élőkét is figyelembe vesszük) növekedésére hívja fel a figyelmet.

Az 1995-ös vizsgálatnál e két településtípusról érkezők együttes aránya 60 százalék alatt maradt, 2002-ben pedig 3 százalékponttal meg is haladta azt.

A megkérdezettek 77,5 százaléka a hazánkba költözés előtt azon a településen élt, ahol felnevelkedett. Vándorlási tapasztalata tehát csak 22,5 százaléknak volt.⁵ A legmobilabbak a Romániából érkezők voltak. 23,4 százalékuk ugyanis az áttelepedését megelőzően már nem azon a településen élt, ahol felnevelkedett. A legkevésbé voltak mobilak az Ukrajnából érkezők. Közülük születésük helyét a kivándorlás időpontjáig csupán 18,1 százalék hagyta el. Azok közül, akik az áttelepedés előtt már nem gyermekkoruk színhelyén éltek, csak 14 százalék költözött faluba. A lakhelyváltoztatók mozgása tehát egyértelműen a városba irányult. Abban az esetben azonban, ha azt nézzük meg, hogy a megkérdezettek addig, ameddig Magyarországra nem települtek át, hány településen éltek, akkor a fentiekől eltérő eredményt kapunk. Ez esetben ugyanis azok, akik születésüktől a kivándorlásig ugyanazon a településen éltek, a megkérdezettek 63,1 százalékát tették ki. Az eltérésnek az az oka, hogy életük során 374-en – tanulás, munkavégzés, vagy egyéb célból – átmenetileg más településen is éltek. Abban az esetben tehát, ha a kivándorlás előtti költöztörténet egészét megnézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek 26,7 százaléka egy alkalommal, 6,5 százaléka két alkalommal más településre költözött. A három alkalommal költözők aránya 2 százalék, a négyszer költözőké pedig 0,8 százalék. Mindezek mellett, ha nem is jelentős számban, de 9 olyan személyt is találunk, akik mielőtt kivándoroltak volna, ötnél többször költöztek. S ez azt jelenti, hogy az áttelepülők közel 37 százaléka a Magyarországra való érkezése előtt már valamiféle vándorlási tapasztalattal rendelkezett.

Sajátos elmozdulást figyelhetünk meg akkor, ha a gyermekkori és a magyarországi lakóhely típusát hasonlítjuk össze (4. táblázat).

4. A megkérdezettek lakóhelyének típusa, 2001
Types of dwelling-place of the respondents, 2001

Település típusa	Ahol nevelkedett		Magyarországon	
	Fő	%	Fő	%
Főváros	4	0,4	272	26,8
Nagyváros	368	36,3	177	17,4
Város	297	29,3	214	21,1
Falu	345	34,0	352	37,4
Adathiány	1	0,1	–	–
Összesen	1015	100,0	1015	100,0

⁵ Ez Magyarország lakosságának vándorlási szokásaihoz viszonyítva alacsonyabb mobilitást jelent, hiszen 1996-ban, a mikrocenzus adatai szerint az ország lakosságának 62 százaléka lakott ott, ahol született. Ebből a szempontból hazai viszonylatban a legkonzervatívabbak a budapesti születésűek, akiknek 85 százaléka ma is születése helyén él.

Mindkét vizsgálati időpontban a többség városban élt. Az 1995-ös vizsgálathoz hasonlítva azonban a 2002. évi vizsgálatnál a faluról érkezők arányának 12,1 százalékpontos növekedését állapíthatjuk meg, és azt, hogy sokan választották Budapestet, közel hetvenszer többen, mint amennyien korábban valamilyik főváros lakói voltak. A legjelentősebb csökkenés, miközben a különböző városi településtípuson élők aránya is megváltozott, a korábban nagyvárosban élők körében következett be. Az elmozdulás eredményeként például a városban élők 8,2, a nagyvárosban élők pedig 19,2 százalékkal csökkent, miközben a fővárosban lakók 26,4 százalékkal növekedett.

Nyelvi környezet

Az adatok azt mutatják, hogy azokon a településeken, ahol a *magyarok elenyészően kevesen vagy egyáltalán nem éltek*, csupán a megkérdezettek 4 százaléka nőtt fel. Még azokon a településeken is csak a megkérdezettek 18,9 százaléka élt, ahol a magyarok aránya *nem érte el az 50 százalékot*. A Magyarországra áttelepülők 77,1 százaléka ugyanis olyan településen nevelkedett, ahol *legalább 50 százalékban* magyarok éltek. Ezen belül 247 fő, a megkérdezettek 24,4 százaléka pedig olyan településeken nőtt fel, ahol *lényegében csak magyarok éltek* (5. táblázat). Vagyis nem zömmel a szórványból (ahol magyarságuk megmaradása bizonytalan) vándorolnak Magyarországra, hanem jelentős arányban onnan, ahol nincs ilyen hátrányuk, mert nagyrészt magyar környezetben élhetnek.

5. A magyarok aránya ott, ahol felnevelkedett Proportion of the ethnic Hungarians on the place where the respondent grew up

A magyarok aránya	Fő	%
Szinte csak magyarok éltek	247	24,4
Többségben	342	33,8
Fele-fele arányban	192	19,0
Kisebbségben	191	18,9
Elenyészően kevesen	22	2,2
Nem éltek ott magyarok	18	1,8
Összesen	1012	100,0

A fentiekől eltérő képet kapunk, ha azt nézzük meg, hogy milyen volt a magyarok aránya azon a településen, ahol a megkérdezett kivándorlása előtt élt. Azt tudjuk, hogy a bevándorlók 22,5 százaléka az átköltözése előtt más településen élt, mint ahol nevelkedett. Ekkor 10,3 százalékuk (225 fő) olyan településeken lakott, ahol a magyarok csak elenyészően kevesen vagy egyáltalán nem

éltek. A belső vándorlás során csupán 27,1 százalékuk került olyan településre, ahol a magyarok aránya az ott élők 50 százaléka alatt maradt. 58,2 százalékuk azonban olyan településre költözött, ahol a magyarok legalább 50 vagy annál nagyobb százalékban éltek. Ezen belül a csak magyarok által lakott településeken pedig a megkérdezettek 8,9 százaléka élt. A változás iránya a *szinte csak magyarok*, vagy a *többségében magyarok* lakta helyektől azok felé a települések felé mutat, ahol a magyarok *fele-fele arányban*, *kisebbségben*, vagy csak *elenyészően kevesen éltek*. A legnagyobb, 7,2 százalékpontos aránycsökkenés a *szinte csak magyarok* által lakott településeket érintette. A gyermekkorhoz viszonyítva tehát a leginkább magyarok által lakott településekről a kevésbé magyarok által lakott településekre költöztek el a legtöbben. A legkisebb változás a többségében magyarok által lakott településeket érintette. Ezt követően viszont az áttelepedés időszakára a települések lakosai között a magyarok aránya mind kevesebb lett. A kivándorlás „pillanatában” tehát – összehasonlítva a gyermekkor színhelyével – a Magyarországra áttelepülők jelentősebb arányban éltek a kevésbé magyarok által lakott településeken, mint gyermekkorukban. Az azonban mindkét időmetszetre jellemző, hogy, és ezt szeretnénk kiemelni, olyan helyről, ahol nagyon kevesen éltek magyarok, igen alacsony arányban indultak vándorútra.

Az adatok alapján megállapíthatjuk: az átköltözők többsége – származási országtól függetlenül – még akkor sem szórványtelepülésről vándorolt ki, ha a gyermekkorhoz viszonyítva az áttelepedés idején már kevésbé magyarok által lakott településen élt. S ez azt jelenti, hogy arányát tekintve a volt Jugoszláviából a legtöbben a szabadkai járásból, Romániából, Maros megyéből, Ukrajnából pedig a beregszászi járásból, tehát minden esetben a leginkább magyarok által lakott területekről vándoroltak hazánkba. Meg kell azonban jegyezni, hogy Románia és Ukrajna esetében annyival bonyolultabb a helyzet, hogy az említett területek mellett Bihar, Hargita, Kolozs, Szatmár megye, illetve az ungvári járás is a jelentősebb mértékben kibocsátó területek közé tartozik. Az adatok egyben arra is utalnak, hogy a kibocsátó területek súlypontjai lényegében függetlenek voltak attól, hogy a Magyarországra vándorló gyermekkorának színhelyéről, vagy egy másik településről indult-e útra.

Migrációs tapasztalatok

A migrációs lét szempontjából fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy a szűk családi körből milyen arányt képviseltek azok, akiknek már a szülei is migráltak. Ebben az összefüggésben csak 680 (anya), illetve 531 (apa) fő választ ismerjük, mivel a vizsgálat idején édesanyja (vagy nevelőanyja) a megkérdezettek 67,4 százalékának, édesapja (vagy nevelőapja) pedig 52,6 százaléká-

nak élt.⁶ Arányait tekintve az anyák „elmozdulása” 3,0 százalékponttal több, mint az apáké (6. táblázat). Az eltérés valószínűleg abból adódik, hogy az anyák közül – a férfiak magasabb halandósága következtében – többen követik gyermekeiket. (A megkérdezettek között 14,3 százalékkal nagyobb azoknak az aránya, akik édesapjukat már elvesztették.)

6. Hol él jelenleg az édesanyja (nevelőanyja), az édesapja (nevelőapja)
Where are the respondent's mother (foster-mother) and
father (foster-father) living now?

Hol él?	Anya		Apa	
	Fő	%	Fő	%
Magyarországon, azonos településen	69	10,1	38	7,2
Magyarországon, más településen	21	3,1	18	3,4
Az országban, ahonnan származik	581	85,4	470	88,5
Más országban	9	1,3	5	0,9
Összesen	680	100,0	531	100,0

Migráns szülők közül a legtöbben (az anyák 10,1, az apák 7,2 százaléka) a gyermekkel azonos településeken élnek Magyarországon. Az anyák 3,1, illetve az apák 3,4 százaléka szintén Magyarországon, de más településen él, mint gyermeke. A fentiek mellett, ha nem is jelentős arányban, olyan szülőket is találtunk, akik szintén a migrációt választották, de nem gyermekével egy országban, tehát nem Magyarországon, hanem egy másik országban élnek.

Állampolgárság

Azt, hogy a megkérdezettek között a szomszédos országok állampolgárai milyen arányt képviselnek, már ismerjük. A továbbiakban a legújabb kori történelmünk változó viszonyai és a migrálást kiváltó okok hátterének pontosabb értelmezése érdekében a bevándorlási engedéllyel rendelkezők állampolgárság szerinti megoszlását három időmetszetben vizsgáltuk: születésükkor, Magyarországra való áttelepedésüket megelőzően és az adatfelvétel időpontjában. Az Ausztriából, Szlovákiából, illetve Horvátországból érkezők esetében a fenti összefüggés vizsgálata az alacsony elemszám miatt szükségtelen.

A többi ország esetében azonban már egészen más a helyzet. Az állampolgárság szerinti megoszlás legváltozatosabb képét az első metszetben, a születéskori állapot szerint kapjuk. Ekkor ugyanis, ha nem is nagy számban, de csehszlovák állampolgárt „találunk” Ukrajnában, magyart pedig Ausztria és Horvátország kivételével mindegyikben. A Romániából és Ukrajnából érkezők

⁶ Azoknak az aránya, akik nem ismerték édesanyjukat 0,3, akik pedig édesapjukat nem ismerték 0,8 százalék volt.

10, illetve több mint 17 százaléka is olyan személyekből áll, akik születésükkor magyar állampolgárok voltak. Ők előbb jugoszláv, román, csehszlovák, illetve szovjet állampolgárok lettek, majd pedig az áttelepedés időszakára csehhé, szlovákká, horvátta, románna, ukránna „transzformálódtak”. Az áttelepedés évére a Magyarországra vándorlók állampolgársága – néhány eset kivételével – a térség országainak átalakulását követve „alakult”, hogy majd a jogszabályban meghatározott magyarországi tartózkodás után esetleg ismét magyar állampolgárrá váljon.

1995-höz viszonyítva a 2002-es vizsgálatkor a bevándorlók között – a déli szomszédoktól érkezők és az egyéb állampolgárságúak kivételével –, igaz eltérő súllyal, de a román és az ukrán (szovjet, orosz) állampolgárságúak aránya növekedett. S ez többek között azt jelenti, hogy mint a korábbi években, úgy 2001-ben sem volt a Szlovákiában élő magyarok részéről erőteljes migrációs nyomásnak kitéve az ország. Annak ellenére így van ez, hogy Románia után a legtöbb magyar nemzetiségű ebben az országban él.⁷ A többi országban pedig, Szerbia-Montenegró kivételével, a magyar nemzetiségűek száma nem jelentős, aminek következtében kevesek számára viszonylag reális lehetőség a Magyarországra való vándorlás. Mindez azt jelenti, hogy Magyarország – a legtermészetesebb módon – Románia, Ukrajna és Szerbia-Montenegró magyar származású állampolgárai számára a legvonzóbb migrációs célország. A születéskori állapotot a román, a szovjet (orosz, szovjet, ukrán), a magyar és a jugoszláv (szerb, horvát) állampolgárságúak dominanciája jellemzi. A születéskor a román állampolgárságúak aránya 63% volt, a szovjet állampolgároké 13%, a magyar állampolgároké 10% és a jugoszláv állampolgároké 9%. A bevándorlás előtti időre ezek az arányok több vonatkozásban megváltoztak. A legjelentősebb változás az előzőekben felsorolt magyar, román és ukrán állampolgárságúak esetében következett be. A magyar állampolgárságú személyek aránya 8,8 százalékponttal csökkent, ezzel szemben a román 6,1, az ukrán pedig 3,2 százalékponttal növekedett. Mindezek azoknak a változásoknak a következményei, amelyek a II. világháborút követően a térség országait érintették.

Feltételezésünket, hogy az áttelepültek nem tekintik magyarországi létüket ideiglenesnek, hanem (esetleg ismét) magyar állampolgárok szeretnének lenni egyértelműen alátámasztja nemzetiség szerinti megoszlásuk, amely az amúgy is sokszínű helyzetet még tovább árnyalja. Az Ausztriából érkezők között ugyanis, bármennyire is meglepő, nincs osztrák, a Szlovákiából jövők között pedig nincs se szlovák, se cseh nemzetiségű. Ezek után mi sem természetesebb, mint az, hogy a Jugoszláviából, Romániából és Ukrajnából érkezők között alig van szerb, román,

⁷ A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a Szlovákiában élő magyar nemzetiségűek száma 520 528 volt. Ausztriában 40 583 (2001), Horvátországban 16 596 (2001), Szlovéniában 6243 (2002), Szerbia-Montenegróban 293 207 (2002), Ukrajnában 151 516 (2002) és Romániában pedig 1 434 377 (2002) fő a népszámlálások adatai szerint a magyar nemzetiségűek száma.

illetve ukrán nemzetiségű. Szlovákiából például egy német (!) nemzetiségű személy kivételével csak magyarok érkeztek. A román állampolgárok 95,7 százaléka magyar nemzetiségű. A magyar nemzetiségűek aránya a volt jugoszláv állampolgárok között 91,5, az ukrainaiak között pedig 84,6 százalék. A magyar nemzetiségűektől leszakadva 2,1 százalékkal a németek aránya volt a legjelentősebb, majd az ukránoké (1,9 %), a románoké (1,2 %) s 0,6 százalékkal a horvátoké. A többi nemzetiség aránya pedig fél százalék alatt maradt.

A születés kori állampolgárság természetesen nem szükségszerűen esik egybe azzal az országgal, ahol születésekor élt, különösen pedig azzal, ahonnan kivándorolt. Megjegyezzük, hogy az 1995-ös vizsgálatkor a szülőknél tapasztaltuk a jelentősebb változást. Közel 20 százalékuk ugyanis „más” országban született, mint amelyben halálukkor, vagy 1995-ben élt. Esetükben azonban nem valóságos, hanem csak virtuális migrációról beszélhetünk, amely az országhatár-módosítás hatására bekövetkezett kényszerű országváltásnak volt a következménye. A területi el- és visszacsatolások okozta változásokat, illetve a kikényszerített állampolgárság-váltás tényét egyértelműen az tükrözi, hogy például a születési állapothoz viszonyítva a szülők esetében amilyen mértékben csökkent a Magyarországon élők aránya, lényegében ugyanolyan mértékben nőtt a halálukkor, illetve 1995-ben Romániában élőké.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a térség többszörös átrendeződése a születés kori állampolgárságra vonatkozó adatok alapján a legegyszerűbben az Ukrajnából érkezők között érhető tetten, hiszen közöttük (akár ugyanazon személy esetében) magyar, csehszlovák, szovjet és természetesen ukrán állampolgárok egyaránt megtalálhatók. A Romániából érkezők között majdnem hasonló változatosságot találunk, s még Jugoszláviánál is feltűnik négy magyar állampolgár. A Magyarországra való áttelepedés előtti időre ezek az állampolgársági „zárványok”, „sokszínűségek” megszűnnek, ekkorra a nem az adott állam állampolgárainak száma már csak néhány fő. Ezzel szemben az adatfelvétel időpontjában rögzített állampolgárság szerinti megoszlás – a migrálást követő elmozdulások következtében – már ismét változatosabb képet mutat.

Anyanyelv, nemzetiség

Közismert, hogy valamely személy nemzeti hovatartozását állampolgárságtól függetlenül anyanyelve és nemzetisége határozza meg. Ebben az összefüggésben azt tapasztaltuk, hogy a letelepedési engedéllyel rendelkezők nemzetiség szerinti és anyanyelv szerinti százalékos megoszlása szinte azonos (7. táblázat). A magyarok dominanciája egyértelmű. A megkérdezettek 92 százalékának a nemzetisége, 91,4 százaléknak pedig az anyanyelve is magyar. 1995-ben ezek az arányok alacsonyabbak, 83,7, illetve 82 százalék voltak. Ezek az adatok újabb adalékkal szolgálnak annak az állításnak az alátámasztására, hogy

a bevándorlók döntő többsége azok közül a magyar nemzetiségűek közül került ki, akik szüleinek állampolgárságát a világháborúk győzteseinek döntései változtatták meg.

7. A megkérdezettek anyanyelv és nemzetiség és szüleik anyanyelve szerinti megoszlása (%)

Distribution of the respondents by mother tongue and nationality and their parents' mother tongue (%)

Nemzeti- ség	A megkérdezett				Az apa		Az anya		Az apai nagy- apa	Az apai nagy- anya	Az anyai nagy- apa	Az anyai nagy- anya
	anyanyelve		nemzetisége		anyanyelve							
	2001	1995	2001	1995	2001	1995	2001	1995	(2001)			
Cigány	–	–	0,4	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Cseh	–	–	–	–	0,1	–	0,1	–	0,1	–	–	–
Horvát	0,7	0,3	0,6	0,3	1,0	0,4	1,0	0,3	0,6	0,5	0,7	0,7
Magyar	91,4	82,0	92,0	83,7	91,5	82,2	91,5	79,5	89,3	89,9	91,0	91,2
Német	1,2	0,7	2,1	0,3	0,2	0,7	0,2	0,7	0,8	0,6	0,8	0,4
Orosz	0,6	6,8	0,2	5,2	0,4	5,9	0,4	4,7	0,6	0,8	0,3	0,4
Román	3,0	1,3	1,2	1,3	2,5	1,6	2,5	2,2	3,6	3,1	2,0	2,6
Szerb	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,7	0,6	0,8	0,3	0,3
Szlovák	0,3	0,4	0,4	0,3	0,6	0,3	0,6	0,3	0,3	0,3	0,7	0,8
Szlovén	–	–	–	0,1	–	–	–	0,1	–	–	–	–
Ukrán	2,3	0,7	1,9	1,2	3,0	0,7	3,0	1,2	2,7	2,7	2,7	2,7
Egyéb	0,1	7,2	0,5	7,1	0,3	7,5	0,3	8,2	0,5	0,4	0,6	0,5
Nem tudja	–	–	–	–	0,1	–	0,1	0,4	0,8	1,0	0,9	0,4
Nincs adat	–	–	0,4	–	0,3	0,3	0,3	1,5	0,2	0,1	0,1	0,1

A magyar mellett, ha nem is jelentős százalékban, de a 2002. évi mintában egyéb anyanyelvű és nemzetiségű bevándorlókat is találunk. A horvátok, az oroszok, a románok, a szerbek és az ukránok esetében azonban azt tapasztaljuk, hogy arányuk kisebb a nemzetiség szerinti százalékos megoszlásuk szerint, mint az anyanyelv szerinti.

A megkérdezettek, szüleik és nagyszüleik anyanyelv szerinti megoszlása különösen anyai ágon mutat nagyfokú hasonlóságot. Mindegyik esetben egyértelműen a magyar anyanyelvűek dominálnak. Megállapítható, hogy ha nem is számottevő mértékben, de a nagyszülők csoportjához viszonyítva a szülők között a magyar anyanyelvűek aránya jelentősebb. A szülők és megkérdezettek viszonylatában pedig csupán 0,1 százalékpontos csökkenés tapasztalható. A magyar anyanyelvűek mellett a román, az ukrán és a német anyanyelvűek aránya haladja meg csak az 1 százalékot. A 2002-es és az 1995-ös felvétel adatai szerint a magyar anyanyelvűek közötti különbség közel 10 százalékpontos, amire elsősorban a nem szomszédos országokból érkezők aránya ad magyará-

zatot. Az adatok azt mutatják, hogy a Magyarországra irányuló migrációs mozgás résztvevői körében a felmenők anyanyelvi, nemzetiségi megoszlásában egy „magyarosodási” folyamat játszódik le. Ez paradox módon azt a feltételezést erősíti, mely szerint a kisebbségi sorban élők köréből azok, akik magyarnak tartják magukat nagyobb valószínűséggel telepednek át Magyarországra, mint azok, akik számára a magyar nemzeti identitás már nem annyira fontos.

A Duna-medence országainak többszörös „átszabása”, átrendezése, a egyes házasságok, a nyelvváltás, az asszimiláció stb. következtében természetesen a nemzetiség és az anyanyelv nem minden személy esetében azonos, illetve vannak olyanok, akik többnemzetiségűnek és/vagy kétnyelvűnek tartják magukat. Így van ez a megkérdezettek esetében is. Köztük ugyanis, amíg a magyar és a német anyanyelvűek arány alacsonyabb, mint a magyar és a német nemzetiségűeké, addig a románok és az ukránok esetében ennek éppen az ellenkezője állapítható meg. A felmérés szerint 87 személy volt nem magyar anyanyelvű. A mintában tehát a szomszédos országok nem magyar anyanyelvű polgárait a megkérdezettek 8,6 százaléka reprezentálja. Közülük a legtöbben román, ukrán és orosz anyanyelvűek voltak. Mindezek (az állampolgárságban bekövetkezett változások, a nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlás közötti eltérés), még ha nem is igazán látványos formában, de együttesen a mögöttes múlt, a térség legújabb kori történetének lenyomata. S egyben azt az átrendeződést is tükrözik, melynek lényegét a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek Magyarországra történő koncentrálódásában ragadhatjuk meg.

A háttér, az egykori helyzet minél pontosabb megismerése érdekében szükségesnek ítéltük, hogy a migráns gyermekkorának színhelyét is feltérképezzük. Ennek a terepszemlének, még akkor is, ha az eddigi képet nem sokkal árnyalta, a legfontosabb hozadéka talán mégis az volt, hogy megtudtuk, hogy a 106 magyar állampolgárnak született személy közül összesen tízen voltak, akik Magyarországon nevelkedtek. Az önmagukat többnemzetiségűnek tartó személyek számbavétele azonban tovább növelte a magyar „érintettségük” súlyát, mivel a nem magyar nemzetiségűek többsége, a megkérdezettek 8,3 százaléka, második nemzetiségként a magyart nevezte meg. Második nemzetiségként, a magyar mellett, még a román és az ukrán is szerepelt. Azoknak az aránya, akik a kérdésre nem válaszoltak (3,3%), vagy nem tudtak válaszolni (0,3%) összesen 3,6 százalék volt.

A megkérdezettek 8,3 százaléka volt nem magyar nemzetiségű, illetve mint már említettük, 8,6 százaléka volt nem magyar anyanyelvű. (Emlékeztetőül állampolgárságuk szerint 0,1 százaléuk nem volt korábban e régió lakója.) Jelentéktelen tehát azoknak az aránya, akik Magyarországra érkezésüket megelőzően a Duna-medence népeitől lényegesen eltérő viszonyok között éltek, s akiknek magyarországi integrálódása sajátos problémákat vethet fel. 1995-ben a nem magyar anyanyelvűek aránya jóval több, 18 százalék volt. Emellett a nem magyar anyanyelvűek 7,2 százaléka nem a szomszédos országok valame-

lyikében született. A 2002. évi mintában azonban jelentéktelen azoknak az aránya, akik nem a szomszédos országok valamelyikében, hanem egyéb európai, amerikai, afrikai, ázsiai országban születtek.

A 2001-ben letelepedési engedélyt kapott személyek 92 százaléka, mint arról már szóltunk, magyar nemzetiségű volt. A fennmaradó 8 százalék kilenc nemzetiség között oszlott meg. Ebből 2,1 százalékkal a német, 1,9 százalékkal az ukrán és 1,2 százalékkal a román nemzetiségűek részesedtek. A cigány, a horvát, az orosz, a szerb, a szlovák és még öt egyéb nemzetiséghez tartozó személy már csak 0,2 és a 0,6 százalék közötti aránnyal szerepelt. Tehát amíg a születés kori állapot szerint a letelepedési engedélyt kapottak között a magyar állampolgárok aránya 10,4 százalék, addig nemzetiség szerint 92 százalékuk volt magyar, akik között csak hat olyan személy volt, akinek nem a magyar volt az anyanyelve. A német nemzetiségűeknél ennél jelentősebb az eltérés, mivel nemzetiség szerint arányuk 2,1 százalék, az anyanyelv szerinti pedig 1,2 százalék. S ez azt jelenti, hogy a német nemzetiségűek között 10 olyan személy volt, akinek nem német az anyanyelve. Hasonló eltérést találunk az ukrán nemzetiségűek és az ukrán anyanyelvűek között is. A legnagyobb arányú eltérés azonban a román nemzetiségűek és a román anyanyelvűek között van. Ez esetben ugyanis, amíg a román nemzetiségűek aránya 1,2, addig a román anyanyelvűeké 3 százalék.

Vallás szerinti megoszlás

Természetesen nem minden szomszédos országban élő római katolikus és református vallású személy magyar nemzetiségű, ennek ellenére a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek többsége római katolikus és református vallású. Az adatok azt mutatják, hogy 1995-ben éppen úgy, mint 2002-ben a bevándorlási engedéllyel rendelkezők vallás szerinti megoszlása a már korábban bemutatott nemzetiség szerinti megoszlást erősíti meg (8. táblázat).

8. A megkérdezettek, szüleik és apai, valamint anyai nagyapjuk
vallása szerinti megoszlása (%)

*Distribution of the respondents by their religion and by that of their parents
and paternal and maternal grandfathers (%)*

Vallás	A megkérdezett		Az apa		Az anya		Az apai nagyapa	Az anyai nagyapa
	2002	1995	2002	1995	2002	1995	1995	
Római katolikus	37,6	48,0	37,3	44,2	37,2	48,0	37,7	42,7
Görög katolikus	5,9	2,8	6,6	4,0	7,4	4,1	2,7	3,1
Református	42,3	30,9	42,2	32,4	42,4	29,9	26,5	25,3
Evangelikus	1,6	0,4	1,0	0,9	1,4	1,2	0,6	1,3
Izraelita, zsidó	0,1	0,4	0,1	0,3	0,1	0,7	0,8	0,4
Görögkeleti, ortodox	1,4	3,1	1,6	3,1	1,4	3,2	3,2	2,7
Egyéb vallású	8,8	8,1	8,3	9,0	8,6	9,9	8,9	8,2
Nem keresztel- ték meg	1,7	5,7	0,8	2,2	0,4	1,8	0,4	0,2
Nem tudja	0,2	0,4	1,7	2,5	0,7	0,9	7,7	7,4
Nincs adat	0,5	–	0,5	1,5	0,5	0,3	14,6	10,3

A vallás szerinti összetétel vonatkozásában azonban a két vizsgálat közötti időben lényeges elmozdulás következett be. 2002-ben ugyanis a református vallásúak aránya 11,2 százalékponttal magasabb, a római katolikusoké pedig 10,4 százalékponttal alacsonyabb volt, mint 1995-ben. (Megjegyezzük, hogy ezek jelentős mértékben eltérnek azokról az arányokról, amelyek a hazai lakosság vallás szerinti megoszlását jellemzik.) Természetesen szó sincs arról, hogy ezek az arányok rövid távon érdemben befolyásolják a vallás szerinti megoszlás hazai struktúráját, miközben a kibocsátó országok vonatkozásában ez, különösen, ha a tendencia megmarad, akkor már rövid távon bekövetkezhet. Az aránynövekedés és csökkenés okait nem ismerjük, mert azok feltárására a vizsgálat nem terjedt ki. A fentiek mellett az 1995-ös arányokhoz viszonyítva 2002-ben jelentősebbé vált a görög katolikus és az evangélikus vallásúak aránya, illetve csökkent a görögkeletieké, valamint a meg nem keresztelteké. Az egyéb vallásúak 0,7 százalékpontos növekedése, pontosabban az, hogy 2002-ben a megkérdezettek 8,8 százaléka az egyéb vallásúak közé tartozott mindenféleképpen arra utal, hogy ha nem is jelentős mértékben, de növekszik azoknak az aránya, akik vallási hovatartozásukban, s feltételezhetően kulturális szokásaikban is, lazábban kötődnek a Duna-medence országainak hagyományaihoz.

Családi állapot

A bevándorló státuszúak között valamennyi együttélési forma megtalálható. A két minta családi állapot szerinti megoszlása azonban jelentős mértékben eltér egymástól (9. táblázat). Ez egyrészt a házastársukkal együtt élők arányának igen jelentős, 21,3 százalékpontos csökkenésében nyilvánult meg. Másrészt pedig abban, hogy drasztikusan, 25,1 százalékponttal nőtt az egyedül élők aránya. Ennek következtében az egyedül élő nőtlenek és hajadonok aránya közel 37 százalékos.

9. Családi állapot megoszlása hazánkba költözés előtt és jelenleg (2002)
Distribution of the respondents by marital status before the immigration
and at present (2002)

Családi állapot	Költözködés előtt (százalék)		Szám	Százalék
	2002 N=1015	1995 N=675		Jelenleg N=1015 100%
Nőtlen, hajadon, egyedül él	36,7	16,6	182	17,9
Nőtlen, hajadon, élettárssal él	3,1	4,7	63	6,2
Házass, házastársával együtt él	42,0	63,3	602	59,3
Házass, egyedül él (külön élnek)	1,3	2,2	15	1,5
Házass, élettárssal él	1,1	1,3	16	1,6
Elvált, egyedül él	7,4	6,2	43	4,2
Elvált, élettárssal él	0,6	2,2	12	1,2
Özvegy, egyedül él	8,0	3,3	79	7,8
Özvegy, élettárssal él	–	0,1	3	0,3

Meglepő viszont, hogy az élettársi kapcsolatban élők aránya az 1995-ös 8,3 százalékról 2002-re nem hogy nem növekedett, hanem a kivándorlás előtti állapothoz viszonyítva 5,5, a jelenlegihez képest pedig 4,4 százalékponttal csökkent. Az élettársi kapcsolatban élők aránya 2002-ben így csupán a bevándorlók 3,9 százaléka volt. Ez az arány alatta maradt a hazai lakosság körében becsült értéknek. A külön élő házassok aránya csekély, s bár az elváltaké növekedett, arányuk nem jelentős. Az özvegyek arányának növekedése pedig mindezekelőtt az ún. szekundér migráció megjelenésével függ össze. A megkérdezettek 60,3 százaléka, 612 fő tartós párkapcsolatban élt. Közülük 426-an házastársukkal éltek együtt. Az elváltak (81 fő) és az özvegyek (81 fő) mellett 24-en még házassok voltak, de már nem éltek együtt. Házastársa és élettársa tehát a kivándorlás előtti a megkérdezettek 60,3 százalékanak volt és majdnem 70 százalékuk együtt élt házastársával. Azoknak a házassoknak az aránya pedig, akik

már nem élnek együtt, 4 százalékot tett ki. A kivándorlást megelőzően az elváltak és az özvegyek aránya azonos volt.

Egy migrációs döntés a házastársak esetében is jelentős kihívást jelent a felek számára. Ennek következményei a kivándorlás előtt, illetve azt követően is egyértelműen megfigyelhetők. A vándorlás emberi kapcsolatokra gyakorolt hatása még azokban az esetekben is kimutatható, amikor az országváltásra a családi állapotban nem következik be változás. A gyakorlatban azonban nem ez a helyzet. Az 1995-ös vizsgálat szerint a kivándorlást megelőzően a családi állapot a leendő migránsok 13,4 százalékánál (11,1% házasságot kötött, 1,7% elvált, 0,6% pedig elvált és újraházasodott) változott meg. Ennél a kivándorlást követően jelentősebb változás következett be. A változás ez esetben ugyanis már a vándorlók közel egyharmadát (28,7%) érintette. Azok között, akiknél változás következett be, a legjelentősebb azoknak az aránya, akik házasságot kötöttek (75,2%), őket az elváltak (18,3%), majd a megözvegyültek (6,5%) követték.

A 2002. évi felvételnél arról a változásról, amely a kivándorlást közvetlenül megelőzte, nem tudunk beszámolni, mivel ezzel kapcsolatban kérdést nem tettünk fel. A vándorlást követően azonban a megkérdezettek 29,7 százalékának a családi állapotában változás következett be. A változások az áttelepedés holdudvarához kötődnek, mivel 75,5 százalék esetében ezek 1998 és 2001 közé estek. 1995-ben 6,4, 2002-ben pedig már csak 5,4 százalékos volt a változás. A házas és házastársával együtt élő családi állapotúak voltak többségben, ők az adatfelvétel időpontjában a megkérdezettek közel 60 százalékát tették ki. Ez az arány 17,3 százalékkal magasabb, mint amilyen a kivándorlást megelőzően a hasonló családi állapotúak között volt. Ez a változás arra utal, hogy a vándorlás okai között a házasság, illetve a családintegráció fontos szerepet játszott. A fentiek mellett több mint 8 százalékot tesz ki azoknak az aránya, akik még házasok voltak, de már nem házastársukkal éltek. Az e csoporthoz tartozók arányánál (8,5%) alig alacsonyabb az özvegyeké (8,1%). A kivándorlás előtti állapothoz viszonyítva az egyedül élő hajadonok, nőtlenek magasabb, illetve a házasok alacsonyabb aránya tűnik fel. Az egyedül élők aránya ugyanis 18,8 százalékkal volt magasabb, a házastársukkal együtt élők pedig 17,3 százalékkal volt alacsonyabb. A vándorlás következtében a többi együttélési forma aránya is megváltozott, a változás mértéke azonban nem jelentős. E sorba talán az élettárssal együtt élő nőtlenek, hajadonok arányváltozása nem simul teljesen bele, hiszen arányuk a kivándorlás előtti 3,1 százalékról 6,2 százalékra nőtt.

2002-ben is – az 1995. évihez hasonlóan – a legtöbben (70,8 százalék) azok közül, akiknek a családi állapotában az áttelepedés után változás következett be házasságot kötöttek. Mellettük 3,7 százalék házasságát még nem bontotta fel, de házastársával már nem élt együtt, többségüknek már élettársa is volt. Az elváltak aránya alacsony, 4,3 százalék. S ez 14 százalékponttal volt alacsonyabb, mint amit az előző vizsgálatnál tapasztaltunk. A leglátványosabb válto-

zás az élettársi kapcsolatot létesítők között volt. Amíg ugyanis 1995-ben senki sem tüntetette fel, hogy élettársi kapcsolatot létesített, addig – az összes lehetőséget figyelembe véve – a 2002. évi vizsgálat adatai szerint a bekövetkezett változások 23,3 százaléka éppen erre a formára esett. Miközben azok között, akiknek a családi állapota megváltozott, négy esetben a változás oka az élettársi kapcsolat felbomlása volt.

Összességében tehát a kivándorlás előtti és a jelenlegi családi állapot között a házások és a nőtlenek, hajadonok arányváltozása kivételével radikális változás nem következett be. A bekövetkezett elmozdulások pedig lényegében a hagyományos családi formák irányába mutattak.

A migráns motivációi, kapcsolatai vonatkozásában meghatározó jelentőségű az a család, háztartás, amelyben az egyén felnőtt, s amelyben Magyarországra költözése előtt élt. A kétszemélyes háztartások száma 215, s ez 21,2 százalékot jelentett, a háromszemélyeseké 22,7, a négyszemélyes háztartásoké pedig 28,7 százalékot tett ki. S ez a négy egység a háztartások 84,2 százalékát jelentette. Az öt- és hatszemélyes háztartások aránya 9,7, illetve 4 százalék, az ezeknél többszemélyes háztartásokra pedig összesen csak 2,1 százalék jutott. Azt mondhatjuk tehát, hogy a háztartástagok számát tekintve a kibocsátó közeg nem volt nagy létszámú. Egy háztartásra átlagosan 3,2 személy jutott.

A Magyarországra költözést követően az egyszemélyes háztartások aránya csökkent, a kettő- és háromszemélyeseké pedig növekedett. A házasságkötések következtében változás a kétszemélyes háztartások esetében volt a leg-egyértelműbb, a növekmény 10,1 százalék. A négy- és ötszemélyeseké aránya viszont csökkent.

Elvileg minden megkérdezettnek lehet gyermeke. Természetesen ennek – függetlenül attól, hogy együtt vagy külön élnek, elváltak vagy özvegyek – nagyobb a valószínűsége, ha valakinek házastársa, vagy élettársa van. Ezeknek a feltételeknek a megkérdezettek 62,5 százaléka felelt meg. Ezzel szemben gyermekeivel csak a megkérdezettek 30 százaléka élt együtt. Ehhez még hozzá kell tennünk azokat is (arányuk 4,9 százalék), akik a házastársuknak gyermekeivel éltek együtt. A majdnem háromszáz kivándorlás előtt gyermekével együtt élő megkérdezett többsége egy- vagy kétgyermekes. Egy gyermeke a megkérdezettek 48, két gyermeke pedig 45,6 százalékának volt. Ehhez a csoporthoz a gyermekesek 93,6 százaléka tartozott. Három gyermeket 14-en, négyet, illetve ötöt pedig ketten-ketten s végzetül hat gyermeket egy megkérdezett nevelt. S ez azt jelenti, hogy átlagosan 1,6 gyermek jutott egy-egy saját gyermeket nevelő megkérdezettre, ami a hazai átlagnál jobb, de igen alacsony. Abban az esetben pedig, amennyiben a házastárs megkérdezettel együtt élő gyermekeinek számát is beszámítjuk, akkor átlagosan 1,8 gyermek jut egy-egy saját, illetve házastársa gyermekével együtt élő megkérdezettre. Az összes megkérdezett esetében azonban egy felnőtt személyre átlagosan alig több mint 0,5 gyermek jut.

A gyermekes áttelepülők nem mindegyike érkezett gyermekével Magyarországra. Az egygyermekesek közül 14-en, a kétgyermekesek közül 46-an, a háromgyermekesek közül pedig 7-en nem hozták magukkal gyermeküket. Azaz a mintába került áttelepülők gyermekei közül 127 gyermek nem költözött hazánkba. A megkérdezett házastársak gyermekei közül pedig 50-ből csupán 5 költözött Magyarországra. A vizsgálat időpontjában azoknak a megkérdezetteknek a száma, akik nem éltek együtt gyermekükkel 269. Ebből 159-nek egy, 89-nek kettő, 14-nek három és 7-nek négy gyermeke volt. Vagyis 407 gyermek nem élt együtt a kivándorló szülővel. 114 esetben a gyermekek Magyarországon élnek, majdnem ugyanennyien abban az országban, ahonnan a megkérdezett kivándorolt. 32 esetében pedig a megkérdezett gyermeke egy harmadik országba vándorolt.

Iskolai végzettség

Az iskolázottság az egyén egész élete, lehetőségei, életvitele szempontjából fontos szerepet játszik. Ebben a vonatkozásban a 2002. és az 1995. évi vizsgálatok alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a bevándorló státuszúak jó feltételekkel rendelkeznek (10. táblázat). Erre már a szülők iskolai végzettségéből is következtetni lehet, bár a szülők esetében 2002-ben az apák 7 százalékát (1995-ben 4%), illetve az anyák 8,9 százalékát (1995-ben 7%) tették ki azok, akik általános iskolai tanulmányaikat nem fejezték be, vagy akik nem jártak iskolába. A fenti kategóriákhoz a megkérdezetteknek 2,6 százaléka tartozott. Az 1995-ös vizsgálatához viszonyítva ez azt jelenti, hogy a bevándorlók között olyanok is megjelentek, akik általános iskolai végzettséggel sem rendelkeztek. Szerencsére közöttük azoknak az aránya, akik nem jártak iskolába jelentéktelen (0,2%), s azoké sem nagy, akik befejezett iskolai végzettséggel nem rendelkeznek (2,4%).

A megkérdezettek és szüleik iskolai végzettségét összehasonlítva megállapítható, hogy a két generáció között egyértelmű változás következett be. Ha nem is jelentős arányban, de a szülők esetében még voltak olyanok, akik nem jártak iskolába. Sajnos, mint említettük a 2002. évi adatfelvételnél is találkoztunk hasonló esettel. Szerencsére szüleikhez viszonyítva a megkérdezettek körében jóval kevesebben vannak olyanok, akiknek nincs befejezett iskolai végzettségük. Emellett ki kell emelni a csak alapfokú végzettséggel rendelkezők szülőkhöz viszonyított arányának jelentős csökkenését, az érettségi vizsgával rendelkezők számának megkétszereződését, és a felsőfokú végzettségük arányának másfélszeresére növekedését. A szülők esetében nem lehet nem felhívni a figyelmet arra, hogy mindkét vizsgálati időpontban az anyák az apákhoz viszonyítva jóval nagyobb arányban csak alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeztek. A szakmai végzettséggel rendelkezők körében viszont az

apák aránya már 17,2, illetve 17,5 százalékponttal meghaladja az anyákét. Az érettségizettek között ismét az anyák aránya magasabb, viszont az egyetemi diplomások között 5, illetve főiskolával 8,3 százalékpontos előnyük az apáknak van. Mindez a gyermek-szülő vonatkozásában úgy „realizálódott”, hogy jelentősen lecsökkent a csak alapfokú, illetve csak szakmai végzettséggel rendelkező gyermekek aránya. Az érettségivel, illetve egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkezők között viszont az apákkal szemben a gyermekek előnye vált egyértelművé.

10. A megkérdezettek és szüleik iskolai végzettség szerinti megoszlása
Distribution of the respondents by educational status and
by that of their parents

Iskolai végzettség	A megkérdezett		Az apa		Az anya	
	végzettsége (%)		végzettsége (%)		végzettsége (%)	
	2001	1995	2001	1995	2001	1995
Nem járt iskolába	0,2	–	0,5	0,7	0,4	1,2
Nincs befejezett	2,4	0,6	6,5	3,1	8,5	5,4
Alapfokú	10,3	5,2	22,5	18,6	40,4	40,6
Szakmai végzettség	20,7	14,9	31,6	28,4	14,4	10,9
Érettségizett	36,8	44,8	19,2	22,5	22,9	25,8
Felsőfokú*	10,0	34,3**	6,8	22,4	6,6	14,1
Egyetem	19,4	–	10,5	–	5,6	–
Nem tudja	0,0	–	2,3	2,8	1,1	1,6
Nincs adat	0,1	0,3	0,1	1,5	0,2	0,3

*2001-ben főiskola, technikum együtt.

**1993-ban főiskola, egyetem együtt.

Abban az esetben, ha csak a megkérdezettek iskolai végzettségét hasonlítjuk össze, akkor megállapíthatjuk, hogy a 2002. évi vizsgálat alacsonyabb értékeket mutat, mint az 1995-ös. Vagyis az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya magasabb, a magasabb iskolai végzettségűeké pedig alacsonyabb volt a 2002. évi vizsgálatnál, mint az 1995. évinél. Ez az érettségizettek esetében 8, az egyetemi, főiskolai végzettségűeknél pedig 14,9 százalékpontos különbséget jelent. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek irányába történt elmozdulás arra utal, hogy a vándorlás a kibocsátó társadalom mind több rétegét érinti, s ez egyben a migráció általánosabb társadalmi elfogadottságát is tükrözi.

Az általános képtől eltérő megoszlást kapunk abban az esetben, ha a migráció előtti állampolgárság függvényében nézzük meg az iskolai végzettség szerinti megoszlást. Ez esetben a cseh, a horvát, a német és az orosz állampolgárok iskolai végzettsége az átlagnál jobb, a jugoszláv és a már magyar állampolgárságú bevándorlók között viszont jelentősebb arányban vannak képviselve azok, akiknek nincs befejezett iskolai végzettsége. Érdekesnek tartjuk még megje-

gyezni azt is, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya a Romániából érkezettek között jobb, bár közöttük közel 12 százalékponttal alacsonyabb, mint a magyarországi népességé.

Fontosnak tartottuk annak tisztázását, hogy anyanyelvük mellett a megkérdezettek (legalább közepes szinten) még milyen nyelven beszélnek. Egy (vagy több) idegen nyelv ismerete nem szükségszerű, de kisebbségi helyzetben szinte szükségszerűnek lehet tartani. Emellett az idegen nyelvtudás általában magasabb iskolai végzettségre utalhat, s egyben hatással lehet az egyén foglalkozására, munkakörére. Az idegen nyelvtudás azonban nemcsak azért fontos, mert ez alapján is következtetéseket vonhatunk le a beilleszkedés mértékére, hanem azért is, mert a migrációs döntésben (a magyar és az adott ország többsége anyanyelvének ismerete mellett) valamely idegen nyelv ismeretét fontos motivációnak, illetve a megvalósult migrációt követően transzferálható szellemi tőkének tekintjük.

Helyzetükből adódóan nem meglepő, hogy a megkérdezettek döntő többsége éppen úgy, mint szüleik is tudnak valamilyen idegen nyelven. Ez lényegében annak az alaphelyzetnek is a szükségszerű következménye, hogy jelentős részüknél az állampolgársága és az anyanyelve nem azonos, s így számukra az államalkotó többség nyelvének ismerete idegen nyelv ismereteként jelenik meg, de jelen esetben bennünket természetesen nem csupán ez érdekelt.

A nemzetiség és az anyanyelv szerinti megoszlás ismeretében úgy véljük nem meglepő, hogy anyanyelvén kívül csupán a megkérdezettek 6,3 százaléka nem beszélt még valamilyen nyelven. Az 1995-ös vizsgálat eredményéhez viszonyítva azonban ez azt jelenti, hogy a 2002-ben megkérdezettek között 3,1 százalékponttal alacsonyabb volt azoknak az aránya, akik anyanyelvük mellett legalább egy idegen nyelven elfogadható szinten tudtak. Ez az elmozdulás beleillik abba sorba, amelyet a két minta között állampolgárság (nemzetiség), iskolai végzettség, foglalkozás szerinti stb. megoszlás vonatkozásában tapasztaltunk.

Annak ellenére, hogy a megkérdezettek között cseh anyanyelvű személy nincs, mégis 20-an – közöttük 11 szlovák állampolgár – beszél cseh nyelven. Mellettük az ukrán állampolgárok között van még 8 olyan személy, aki csehül is beszél. A 43 horvátul beszélő közül 37 fő a volt Jugoszláviából, 4 pedig Ukrajnából érkezett. A nem magyar anyanyelvűek közül 58-an beszélnek magyarul, s ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek között csupán 29-en nem beszélnek magyarul. Többségük Romániából és Ukrajnából érkezett. Oroszul a megkérdezettek 15,3 százaléka tud, döntő többségük ukrán állampolgár. A románul tudók aránya 62,6 százalék (635 fő) a minta állampolgárság szerinti összetételének megfelelően magas. Közülük három fő kivételével valamennyien Romániából érkeztek. Amennyiben kilépünk a környező országok kisebbségi nyelvi-világából, akkor angolul a bevándorlók 26,8 százaléka, franciául 7 százaléka, olaszul pedig 2,8 százaléka beszél. Német nyelvismeretről a

megkérdezettek kevesebb, mint 13 százaléka adott számot. Ezt az arányt – figyelembe véve a térség országaiban élő német nemzetiségűek egykori arányát – nem nevezhetjük jelentősnek. Spanyolul heten, s tizennégyen pedig még egyéb nyelveken is beszélnek.

Foglalkozás és munkahely

A migrációs mozgás szempontjából, a kivándorlást megelőzően éppen úgy, mint azt követően fontos szerepe van annak, hogy az egyén gazdaságilag aktív vagy inaktív, hogy mi a foglalkozása, van-e munkahelye illetve, hogy mennyire elégedett azzal a munkával, amit végez, s azzal a munkahellyel, ahol dolgozik.

Mielőtt a megkérdezettek foglalkozás szerinti megoszlását megvizsgálánk nézzük meg, hogy mi volt az a foglalkozási minta, amelyet a megkérdezett 14 éves korában édesapja foglalkozásán keresztül megismert, s amely közvetett vagy közvetlen formában a megkérdezett lehetőségét, választását is befolyásolhatta.

A legnépesebb csoporthoz tartozók szülei szakmunkások voltak. A szakmunkás szülők aránya (38,6%) duplája volt az értelmiségi (19%), illetve a fizikai dolgozó (18,9%) szülők arányának. Az önállóak, tehát a gazdálkodó, az iparos, a kereskedő és a szolgáltató foglalkozási ághoz tartozó szülők aránya alacsony, együttesen sem érte el a 10 százalékot, ami a térség országai korabeli politikai berendezkedést is tükrözi. A szülők foglalkozása azonban nemcsak mintát jelent a gyermek számára, hanem nagy általánosságban be is határolja azokat a lehetőségeket, amelyek közül saját életútján elindulhat. Nem is szólva arról, hogy számos esetben a gyermek életpályáját a meg nem valósult, vágyott egykori szülői elképzelések nem csekély mértékben alakítják, módosítják.

Az adatfelvétel során a bevándorlók foglalkozását három metszetben vizsgáltuk. Az első metszetben arra voltunk kíváncsiak, hogy az elindulást megelőzően mi volt a bevándorló foglalkozása. Mivel az áttelepedés előtti hónapok a foglalkoztatottság területén is bizonytalansággal lehettek terhesek, ezért úgy döntöttünk, hogy nem az utolsó év, hanem a kivándorlást megelőző három év legjelentősebb foglalkozását rögzítjük. Ezzel nemcsak kiküszöbölhetőnek tartottuk azt, hogy ne az elindulás előtti esetleges, véletlenszerű, ideiglenesnek ítéltető foglalkozások alapján vonjunk le következtetéseket, hanem egyben azt a viszonyítási alapot is megteremtettük, amelyhez az áttelepedés utáni, illetve a jelenlegi állapot foglalkozás szerinti megoszlását hasonlíthatjuk. Természetesen annak ismeretét is fontosnak tartottuk, hogy az elindulást megelőző hat hónapban mi is jellemezte a megkérdezettek munkaviszonyát.

A tervezett kivándorlást megelőző hat hónapban a megkérdezettek közül 497-en inaktívak voltak. S ez azt jelenti, hogy a kivándorlók közel fele, 49 százaléka nem dolgozott. Az inaktívak csoportjának belső rétegzettsége a következő: a nyugdíjasok aránya 47,1, a tanulóké pedig 29,4 százalék. A nyugdíjasok között

hatan a nyugdíj mellett kereső munkát is végeztek. Ehhez az alcsoporthoz még 15 rokkant és 10 özvegyi nyugdíjas is tartozott. Az összes nyugdíjasok száma így összesen 234 fő, ami az összes bevándorló több mint 23 százaléka. A munkanélküliek aránya a megkérdezettek között meghaladta a 7, az inaktívak között pedig megközelítette a 15 százalékot. Az aktívak közel 56 százaléka alkalmazottként állandó munkaviszonnyal rendelkezett, 4,2 százalék viszont csak szerződéssel volt alkalmazva. Hasonló volt az arányuk azoknak is, akik önállóak (vállalkozók, tulajdonosok) voltak. A gazdaságilag aktívak még fennmaradó alcsoportjához tartozók viszont hosszabb távra is megnyugtató munkaviszonnyal nem rendelkeztek. Közülük a legtöbben az alkalmi fizikai munkából élők alcsoportjához (21 fő) tartoztak, de a többiek munkaviszonyát is bizonytalanság jellemezte. Az a helyzet tehát, melyben stabilnak mondható munkaviszonnyal a megkérdezettek 45 százaléka rendelkezett nagyfokú mozgásszabadságot biztosított a kivándorló számára, mivel a laza kötődés nem nehezítette, hanem feltételezhetően segítette az „elszakadást”. Ez volt tehát az a „pillanatnyi” állapot, amely az útnak indulók foglalkoztatási helyzetét az elmozdulás időpontjában meghatározta. Kérdéses, hogy az ezt megelőző időszakban mi volt jelen az indulás bizonytalanságaiból. Éppen ezért az országváltás előtti három év legjellemzőbbnek ítélt foglalkozási viszonyait is górcső alá vettük.

A migrálást megelőző három évben a megkérdezettek jelentős része – az 1995-ös vizsgálat eredményéhez hasonlóan – két domináns foglalkozási típushoz a *szakmunkás*, valamint az *értelmiségi* foglalkozási kategóriához tartozott. Értelmiségi foglalkozásúnak a megkérdezettek 24,4 százaléka tartotta magát. Ez viszont azt jelenti, hogy az egyetemi és főiskolai végzettségűek egy része (az összes megkérdezett 29,4 százaléka tartozott ehhez a csoporthoz) nem értelmiségi foglalkozású volt, munkaköre egyetemi, főiskolai végzettséget nem igényelt. Ehhez az alcsoporthoz a legközelebb talán még a közép, esetleg alsósztintű vezetők, és a szolgáltatás területén dolgozók voltak. A másik nagy alcsoportot, 23,1 százalékos aránnyal a szakmunkások alkotják. A *gazdálkodó*, *iparos*, *kereskedő* és a *szolgáltató* munkakörben kevesen, a megkérdezettek 4,3 százaléka dolgozott. 11,2 százalékot viszont a *betanított munkások* és *egyéb fizikai munkát végzők* adtak. Az utolsó három évben 143-an voltak azok, akik már nem dolgoztak. (A kérdésre a megkérdezettek 19,5 százaléka nem válaszolt.)

Mielőtt gondolatmenetünket tovább folytatnánk, érdemesnek tartjuk a migrálást megelőző fél, illetve három év foglalkozási és munkaviszonyait részletesebben elemezni. Abban az esetben, ha az átköltözést megelőző utolsó három év legjellemzőbb foglalkozását a munkavégzés utolsó fél évi területeivel összevetjük, akkor a kivándorlást megelőzően az utolsó fél évben a többség diplomához kötött és egyéb szellemi foglalkozásúak, illetve a szakmunkások és a betanított munkások alcsoportjához tartozott. Az e csoportokhoz tartozók együttesen az aktív keresők (N=673) 71,2 százalékát adták. Nagyobbik hányaduk (55,7%) szakmunkás, illetve betanított munkás volt. E 479 fős alcsoporton belül három fontosabb kate-

góriát találtunk. A legtöbben, 344-en alkalmazottként állandó munkaviszonnyal rendelkeztek. 93-an nyugdíjasok voltak, s végül az alcsoporthoz tartozók közül 42 fő munkanélküli volt. S ez azt jelenti, hogy az értelmiségiek több mint egyharmada nyugdíjas és munkanélküli, a szakmunkások és a betanított munkások esetében viszont ez az arány magasabb, 43,5 százalék.

A második metszetben, közvetlenül az áttelepülés után a foglalkozási megoszlás az elsőhöz viszonyítva rosszabb „képet” mutat. A szolgáltatás területén dolgozók aránya minimális mértékben, a segédmunkásoké pedig mintegy 4 százalékkal nőtt. Az összes többi foglalkozási területen viszont igen kevés személyt találunk. A gazdaságilag aktívok száma az áttelepedés előtti állapothoz képest alig változott, csupán 18 fővel csökkent. A szerződéses munkaviszonyban lévők számának jelentős emelkedése mellett (közel ötszörösére nőtt) az egyéb foglalkoztatási területeket a csökkenés arányosan érintette. Annak ellenére, hogy az áttelepedést követő első periódusban a megkérdezettek foglalkoztatási viszonyai romlottak, az adatok alapján az állapítható meg, hogy helyzetüket nem visszafordíthatatlannak tűnő folyamatok határozták meg. Megállapításunkat egyértelműen alátámasztja az a tény, hogy az adatfelvétel időpontjában, tehát a harmadik időmetszetben, a bevándorlók foglalkozási viszonyait már javulás jellemzi, de a kiinduló állapothoz viszonyítva egyértelműen pozitív irányú elmozdulásról még ez esetben sem beszélhetünk. A két domináns foglalkozási területhez tartozók közül korábbi súlyukat leginkább az értelmiségiek őrizték meg. A jelenlegi 24,7 százalékos arányukkal az aktívok legnépesebb csoportját képezik.

A szakmunkások aránycsökkenése jelentősebb, 6 százalékos volt, az értelmiségi foglalkozásúaknál csak 2,7 százalékos. A legerőteljesebb változás az inaktívok körében következett be. Arányuk a korábbi 35,6 százalékról az adatfelvétel időpontjára 42,3 százalékra emelkedett. Ennek ellenére az átköltözés foglalkozási traumáit az adatok már nem tükrözik. Az állandó munkaviszonnyal rendelkező alkalmazottak aránya a kivándorlás előtti 56 százalékról mintegy 70 százalékra emelkedett. (Az aktívok, inaktívok aránya 59,3–40,7 százalék.) A kivándorlás utáni állapothoz képest a szerződéses munkaviszonyban lévők száma több mint felével csökkent, s a vállalkozóké pedig majdnem megduplázódott. A nyugdíjasok aránya pedig csak mérsékelten, 22,5 százalékról 23,5 százalékra nőtt.

Abban az esetben, ha a megkérdezettek foglalkozási megoszlását szüleikéhez hasonlítjuk, akkor a szülők esetében megállapított főbb foglalkozási kategóriákat a gyermekeknél is megtaláljuk. Azt mondhatjuk, hogy a két foglalkozási megoszlás a kiköltözés előtti három évben hasonlított a legjobban egymáshoz. Természetesen ekkor már a „gyermekeknél” 16,2 százalékponttal kisebb aránnyal szerepeltek a szakmunkások, 10,4 százalékponttal többel az értelmiségi és 8,5 százalékponttal a fizikai foglalkozásúak. A szakmunkás szülők és az ugyanolyan foglalkozású gyermekek aránya közötti különbség 23,6 százalékponttal nőtt. A fizikai munkát végző szülők és gyermekek közötti különbség pedig ezzel szemben 5,1 százalékpont távolságra csökkent.

A három időmetszet foglalkozási struktúráját összehasonlítva azt mondhatjuk, hogy a kivándorlás előtt három évvel tapasztalható állapot legjellemzőbb foglalkozásához viszonyítva az áttelepedés után romlott az egyes foglalkozási ágakhoz tartozók aránya (lefelé mobilitás, munkanélküliség arányának növekedése), illetve hogy a kivándorlás előtti pozíciókat leginkább az értelmiségiek őrizték meg vagy mentették át.

Az életkörülmények a kivándorlást megelőzően és Magyarországon

A vándorlásnak nem közvetlen kiváltó oka az, hogy ki milyen lakásban él, azok esetében viszont, akik úgy döntöttek, hogy huzamosabb ideig vagy véglegesen egy másik országban, jelen esetben Magyarországon fognak élni, a döntésben feltételezhetően a lakáshelyzet is szerepet játszott. Éppen ezért szükségesnek tartottuk azt is megismerni, hogy a hozzánk érkezők milyen körülmények között éltek, s hogy az új viszonyok között milyen környezetbe kerültek, milyen életkörülményeket teremtettek maguknak. Tisztában vagyunk azzal, hogy a megkérdezettek nem a végleges magyarországi letelepedés előtt állnak, mégis a migrációs terveket illetően fontos ismeretet jelent számunkra, ha tudjuk, hogy mit hagytak maguk mögött, és hogy az itt töltött idő alatt mit is „teremtettek” meg már maguknak. Mindezekkel összefüggésben fontos információkat kapunk azokra a kérdésekre adott válaszokból, amelyek a lakásviszonyokra, az egy lakásban élők számára, a tartós fogyasztási eszközökkel való ellátottság mértékére vagy meghatározott kulturális javak meglétére, illetve hiányára stb. vonatkoznak.

Tulajdonjogi szempontból fontos összefüggésre utal, ha összehasonlítjuk, hogy a megkérdezett a kivándorlást megelőzően milyen jogcímen élt, és hogy milyen minőségben, jogcímen él jelenleg a lakásban, házban (11. táblázat). A lakás „birtoklása” bizonyos határokon belül ugyanis fontos mutatója nemcsak az egyén anyagi lehetőségeinek, hanem jövőbeli terveinek is. Vizsgáljuk meg tehát, hogy a vándormozgalom szereplői milyen jogcímen laktak az átköltözésük előtti lakásban és milyen jogcímen élnek a jelenlegiben.

*11. Milyen jogcímen lakott akkori és lakik a jelenlegi lakásban?
By what right did/does the respondent live on his/her former and
actual dwelling-place?*

Jogcím	Milyen jogcímen			
	lakott kivándorlás előtti		lakik jelenlegi	
	lakásában (házában)			
	szám	%	szám	%
Tulajdonos volt	945	93,1	569	56,1
Bérlő volt	41	4,0	115	11,3
Albérlő volt	10	1,0	164	16,2
Eltartási szerződés alapján	1	0,1	7	0,7
Szolgálati lakás volt	6	0,6	39	3,8
Szívességi alapon	9	0,9	105	10,3
Egyéb	2	0,2	15	1,5
Intézményes háztartásban élt	1	0,1	1	0,1
Összesen	1015	100,0	1015	100,0

Az adatfelvételt megelőzően feltételeztük, hogy az átköltözést követően azoknak az aránya, akik tulajdonosként élnek a lakásban jóval kisebb lesz, mint azt megelőzően, az országváltás előtt. Arra azonban nem gondoltunk, hogy az adatfelvétel időpontjában a megkérdezettek 56,1 százaléka már saját tulajdonú lakásban vagy házban lakik. Ezt annak ellenére igen jelentős eredménynek tartjuk, hogy ezt megelőzően hasonló jogviszonya 93,1 százaléknak volt. Ebből az is következik, hogy amíg a vándorlás előtt *egyéb jogcímen* összesen a megkérdezettek 6,9 százaléka élt valamely lakásban, házban, addig jelenleg 43,9 százaléuk. Természetesen ezeknél az arányoknál nem feledkezhettünk meg arról, hogy 67,5 százaléuk egy-öt éve, s valamivel több mint 30 százaléuk viszont már több mint öt éve hazánkban él.

A kivándorlás előtti állapothoz viszonyítva a tulajdonosok aránya 37 százalékponttal csökkent, a bérlők pedig 7,3 százalékponttal nőtt. 1995-ben a tulajdonosok esetében a csökkenés mértéke ennek fele, 18,6 százalékpont volt! Jelentősebbé vált viszont az albérlők aránya, miközben a bevándorlók 10,3 százaléka a jelenlegi lakásában szívességi alapon él. Az, hogy 56,1 százalék már saját tulajdonú lakásban vagy házban él azt jelzi, hogy céljaik között a végleges letelepedés szándéka is megtalálható. Ezzel szemben az albérletben (16,2%) és a szívességi alapon élők aránya viszont nemcsak ennek ellenkezőjére, hanem arra is utal, hogy a bevándorlók nem csekély arányban jóval rosszabb helyzetet is vállaltak annak érdekében, hogy hazánkban tartózkodhassanak.

A jogcím mellett az épület jellege, amelyben a bevándorló él áttételesen szintén ismereteket szolgáltat a bevándorló terveiről, törekvéseiről és lehetőségeiről. A megkérdezettek 66 százaléka a kivándorlás előtt, mint ahogyan arról korábban szoltunk, városban élt. Ez az arány csak annyiban változott, hogy a városban élők aránya jelenleg 62,6 százalék. A falun és a városban élők egy-

máshoz viszonyított arányában tehát a kivándorlást követően drasztikus változás nem következett be. A falun, illetve a városban élők esetében viszont abban a tekintetben már változás következett be, hogy milyen típusú, minőségű és milyen környezetben található lakásban, házban éltek, illetve élnek. Ezt pedig – a szívettség alapot kivéve, amely fontos kapcsolati tőke meglétére utal – mindenekelőtt a bevándorlók anyagi helyzete, lehetősége határozza meg. Természetesen családi ház és családi ház között lényeges különbségek vannak, ennek ellenére a *milyen jellegű épületben van a lakás* kérdésre adott válaszok, részben nemcsak a bevándorlók településtípusok szerinti megoszlását tükrözik, hanem azt sugallják, hogy döntő többségük, az áttelepülés összes nehézsége ellenére megfelelő környezetben tudott letelepedni. A kérdésre adott válaszból felsejlő valóság meglepő, hiszen a bevándorlók több mint fele (54,5%) már családi házban lakik. A legjobb helyzetűek (5,2%) pedig többlakásos villákban élnek. A régi típusú városi házakról, amelyben 11,6 százalék él nehéz értéktételeket mondani, hiszen azok között jó és rossz állapotúak egyaránt vannak. Az új típusú városi házak többsége panellakást takar. Ilyen lakásban 23,3 százalék lakik.

Valamely lakás minőségét számos tényező befolyásolja. Ezek közül csak a szobák, félszobák, illetve a lakásokban élők számát vettük figyelembe. Az adatok szerint kétszobás lakásokban élők aránya az országváltás ellenére lényegében sem a 2002., sem az 1995. évi vizsgálatkor nem változott. Az egyszobás lakásban élők aránya, amíg 1995-ben a Magyarországra történt költözéssel közel négyszeresére nőtt, addig 2002-ben jelentős mértékben csökkent. Emellett 12,9 százalékkal csökkent a három-, 6 százalékkal pedig a négyszobás lakásokban élők aránya. Az öt és annál több szobában élők aránya csökkent, de nem látványosan. Összességében azonban, ha nem is jelentősen, de a szobák számát tekintve az átköltözéssel a bevándorlók rosszabb körülmények közé kerültek. Nemcsak a szobák, hanem a félszobák esetében is eltérés van a kivándorlás előtti és a jelenlegi helyzet között. A félszobák számának alakulásából is arra lehet következtetni, hogy a bevándorlási engedéllyel rendelkezők a kivándorlást megelőzően jobb feltételek között éltek, mint jelenleg. Természetesen nem kizárt, hogy mindez csak annak a tükröződése, hogy 23,3 százalékuk új típusú városi házban, többségében panellakásban él, amelyekben általában egy vagy két félszoba található.

A ház, a lakás típusának, nagyságának, a szobák számának, illetve a „birtoklás” jogcímének és a lakásban élők számának ismerete mellett a bekövetkezett változás mértékének fontos mutatója a lakás minősége, berendezésének színvonala, az ott található tartós háztartási eszközök száma, illetve bizonyos ingatlank megelé vagy hiánya. A kivándorló korábbi és mostani lakásának kommunális ellátottsága alapján ugyanis következtetéseket tudunk levonni azzal kapcsolatban, hogy az őt körülvevő, mindennap használt eszközök közül mit hagyott maga mögött, vagy mit áldozott fel az országváltás érdekében. Amennyi-

ben tehát a fenti összefüggésekben az ellátottság kivándorlás előtti és jelenlegi szintjét összehasonlítjuk, akkor az azonosságok és a különbségek alapján értelmezni tudjuk a beilleszkedés háttérét szolgáló személyes életkeret váltást erősítő vagy gyengítő hatásai. A kivándorlás előtti állapot „leltára” a vándorló körülményeinek korábbi háttérét, felhalmozott javait tárja elénk. Annak szám-bavétele pedig, hogy mindebből mi „maradt”, pontosabban, hogy az új feltételek között a vizsgálat időpontjáig mit tudott átmenteni, vagy újra megteremtteni nemcsak a migráns sikeressége, hanem jövőbeli terveinek megítélése szempontjából is fontos volt számunkra.

Megállapítható, hogy a 2002. évi vizsgálat szereplői, ha nem is látványosan rosszabb, de szerényebb hazai (korábbi) háttérrel, feltételekkel rendelkeztek, mint az 1995-ös megkérdezettek. Természetesen ez a megállapítás az „ellátottság” nem mindegyik összetevőjére, elemére érvényes. S figyelembe kell venni azt is, hogy a 2002. évi adatfelvételnél, az 1995-öshöz viszonyítva, azokban az esetekben találunk jobb helyzetet, amelyek az általános civilizációs fejlődés következményei (például vezetékes gáz, telefon, automata mosógép, mélyhűtő, számítógép, videó, Hifi stb.). Amennyiben a kivándorlás utáni helyzetet az azt megelőzővel hasonlítjuk össze, akkor mind a saját korábbi állapotukhoz, mind pedig az 1995-ös adatfelvétel arányaihoz viszonyítva jobb feltételekről tudunk számot adni. Egyedül a vezetékes telefonnal való ellátottság területén romlott a helyzet, mintegy 24,5 százalékponttal. Ezt viszont egyértelműen ellensúlyozza az, hogy amíg a kivándorlás előtt a megkérdezettek 18,9 százalékának volt, addig jelenleg 82,2 százalékának van mobiltelefonja. A kommunális ellátottság területén meglévő változások mindenekelőtt a fejlettebb magyarországi helyzet következményei. Az viszont a bevándorlók anyagi lehetőségeire utal, hogy többségük mindezekkel már rendelkezik. A tartós fogyasztási eszközök vonatkozásában is a jelenlegi helyzetük jobb, mint kivándorlásuk előtt. A lemezjátszók, a fekete-fehér tévékészülékek s egyéb, már elavultnak minősíthető eszközök aránya csökkent, miközben jelentősen növekedett a színes tévék, a számítógépek, a videók stb. aránya. A lakás berendezése vonatkozásában, bár jelenlegi lehetőségeik szolidabbak, mint amilyenek a kivándorlást megelőzően voltak, de összességében nem olyan mértékben romlottak, mint amit az 1995-ös vizsgálatnál megállapíthattunk. Az adatok arról tanúskodnak, hogy a bevándorlók többsége rövid idő alatt hasonló vagy jobb feltételeket tudott magának és családjának teremteni, mint amilyen körülmények között a kivándorlást megelőzően éltek.

A 2002. évi felvételnél nem részleteztük, hogy a megkérdezett birtokában volt-e, van-e értékes szőnyeg, antik bútor vagy eredeti képzőművészeti alkotás, műtárgy, mint 1995-ben, hanem összefoglalóan csak a saját tulajdonban lévő értékes művészeti tárgyak megléte vagy hiánya után érdeklődtünk. A kérdésre adott válaszokat azért nehéz értékelni, mert ezek az egyén anyagi helyzete mellett sokkal inkább a megkérdezett eredeti képzőművészeti alkotáshoz, műtárgyhoz való vi-

szonyát tükrözik, s nem azt, hogy ebben a vonatkozásban a vándorlás okozott-e valamilyen változást. Természetesen nem lehet megfedkezni arról, hogy a vándorlás költségeinek fedezésére nem egy esetben éppen a nagyobb értéket képviselő eredeti képzőművészeti alkotások, műtárgyak jelentenek biztosítékot. Az adatfelvétel szerint a kivándorlást megelőzően a megkérdezettek 19,1 százaléka volt eredeti képzőművészeti alkotás, műtárgy birtokosa. Jelenleg 14,5 százaléka nyilatkozott úgy, hogy új feltételeik között is birtokosai azoknak. A 4,6 százalékos különbség arra utal, hogy a többségnek egyrészt nem kellett megválnia ezektől az értékektől, másrészt pedig hogy lehetőségük volt arra, hogy a kivándorlással egyidőben, vagy azt követően ezeket az értékeket magukkal hozzák.

Azt, hogy az egyedül élők száma felére csökkent, 11,6 százalékról 5,7 százalékra esett (12. táblázat) természetesnek kell tartanunk, éppen úgy, mint azt, hogy nőtt azoknak az aránya, akik egy lakásban ketten, illetve hárman élnek együtt. Azoknak az aránya viszont csökkent, akik a kivándorlást követően is négyen éltek egy lakásban.

*12. A lakásban élők számának százalékos megoszlása
Distribution of the respondents by the number of the persons
living in the same flat (%)*

Fő	Kivándorlás előtt		Magyarországon	
	2001	1995	2001	1995
1	11,6	6,2	5,7	15,5
2	21,2	13,1	28,9	25,6
3	22,7	22,8	26,1	25,9
4	28,7	33,7	19,7	22,8
5	9,7	13,8	11,8	6,6
6	4,0	6,2	4,1	2,7
7	1,6	1,3	1,6	0,6
7-nél több	0,5	1,8	1,0	0,3
Nincs adat	0,1	1,1	1,1	–

A kivándorlást követően a legtermészetesebb módon a szülőkkal, a házastársal, a gyermekekkel, és a testvérrel együtt élők arányának jelentős elmozdulása következett be. A szülőkkal együtt élők aránya például a korábbi 44,9 százalékról 4,1 százalékra csökkent. E változással összefüggésben viszont a házastársukkal együtt élők aránya nőtt. Az élettárssal együtt élők aránya stagnált (1995-ben ez növekedett), a testvérükkel együtt élők pedig csökkent.

A kérdőív megtervezésekor feltételeztük, hogy bizonyos kulturális javak megléte vagy hiánya, illetve különböző kulturális rendezvények látogatottságának változása megfelelő ismeretet nyújt annak megállapításához, hogy az áttelepülők mennyiben érzik magukat új körülményeik között „otthon”. Ebben a vonatkozásban az egyén igénye a meghatározó, alapnak a korábbi jelzőszámokat tekintettük

még akkor is, ha azokat életkörülményeik magyarországi alakulása szükségszerűen meghatározza (13. táblázat).

*13. Kulturális állapot: rendezvények, látogatások gyakorisága
(százalékos megoszlás)*

Cultural status: frequency of visiting different cultural or social events (%)

	Kivándorlás előtt						Magyarországon					
	soha	alkal- manként	rend- szere- sen	soha	alkal- manként	rend- szere- sen	soha	alkal- manként	rend- szere- sen	soha	alkal- manként	rend- szere- sen
	1995			2002			1995			2002		
Színház	11,0	54,8	33,4	32,8	50,2	17,0	44,3	47,3	8,2	65,0	31,3	3,7
Múze- um, kiállítás	16,5	61,9	20,9	37,6	53,0	9,4	34,2	58,3	7,5	56,6	38,9	4,5
Mozi	10,0	47,7	41,5	34,1	46,3	19,6	43,4	46,7	9,9	53,3	37,7	9,0
Kirán- dulás	5,9	34,8	58,6	13,9	48,2	37,9	19,6	57,7	22,7	29,2	56,8	14,0
Étterem	29,9	56,1	13,0	48,2	44,3	7,5	50,2	41,2	8,2	50,2	42,8	7,0
Szóra- közö- hely, barát	21,8	44,8	32,4	32,2	44,8	22,9	48,0	41,5	10,3	53,5	39,3	7,2
Otthon												
barát	6,5	42,3	50,4	14,5	54,6	30,8	23,1	57,3	19,3	32,2	53,8	13,9
Rokon												
otthon	7,2	46,5	45,4	..	..	..	27,8	58,8	13,1	..	..	..
Külföldi												
utazás	31,7	51,1	16,5	41,0	49,2	9,8	30,0	52,3	17,7	74,0	23,7	2,4

A kulturális állapotra vonatkozó kérdésekre adott válaszok alapján mindkét vizsgálat esetében határozott különbség van a kivándorlás előtti és a jelenlegi állapot között. A kivándorlás előtt ugyanis sokkal gyakrabban jártak színházba, múzeumba, moziba, étterembe stb., mint az áttelepülés után. Az új körülmények között – talán érthetően – egyedül az alkalmankénti kirándulók aránya növekedett. Jelentősen lecsökkent azok aránya, akik alkalmakként, vagy rendszeresen külföldre utaztak. A barátok otthoni vendégül látásának aránya igaz, hogy a kivándorlás előtt intenzívebb volt, de a csökkenés mértéke nem jelentős. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a bevándorlók Magyarországon a drágább, a költségesebb kulturális szolgáltatást kevésbé veszik igénybe, mint az áttelepülést megelőzően. A bekövetkezett változás hátterében a megélhetési feltételek biztosítása áll. Az új otthon megteremtése jó gazdasági viszonyok között is jelentős terhet jelent, melyet a fenti adatok tükrében részben a kulturális kiadásokra fordított összegek csökkentésével kompenzálnak.

Összefoglalás

Az új évezredben bevándorlók nem szerinti összetétele a nők javára billent. Kormegoszlás vonatkozásában pedig nemcsak idősebbek, mint az 1990-es évek hasonló típusú bevándorlói, hanem a gyermekeik után vándorló 60 éves és annál idősebb bevándorlók csoportja is megjelent körükben. Iskolai végzettségük alacsonyabb s ennek következtében foglalkozás szerinti megoszlásuk is eltér azokétól, akik közel egy évtizeddel korábban érkeztek hazánkba. Többségük városban nevelkedett, ennek ellenére a faluból útnak indulók aránynövekedésére fel kell figyelnünk. Lakóhelyül előszeretettel választották Budapestet. Vándorlásuk nem a szórványok felszámolásához, hanem a szórványosodás általánosabbá válásához járul hozzá, mivel 77,2 százalékuk olyan településről érkezett, ahol *szinte csak magyarok, többségében magyarok vagy legalább fele-fele arányban magyarok* éltek. A döntő többség anyanyelve (91,4%) és nemzetisége (92%) is magyar. Ezek az arányok 1995-ben alacsonyabbak voltak. S ez azt jelenti, hogy a környező országokban élő magyarok vándorlásának mai Magyarország területére történő koncentrálódása az elmúlt évtized alatt még egyértelműbbé vált. Az 1995. és 2002. évi vizsgálat között a bevándorlók családi állapotának arányaiban jelentős változás következett be. Ez mindenekelőtt a házastársukkal együtt élők arányának jelentős csökkenésében és az egyedül élők arányának növekedésében nyilvánult meg. Az adatfelvétel időpontjában a bevándorlók foglalkozási viszonyait, az elindulás előtti állapotokhoz viszonyítva már javulás jellemzi. A két domináns (szakmunkás, értelmiségi) foglalkozási területhez tartozók közül korábbi súlyukat inkább az értelmiségiek őrizték meg. A jelenlegi 24,7 százalékos arányukkal az aktív keresők legnépesebb csoportját képezik. A bevándorlók többsége viszonylag rövid idő alatt hasonló vagy jobb feltételeket tudott megteremteni, mint amilyenek között az áttelepedést megelőzően élt. Ennek egyik fontos mutatója, hogy a bevándorlók 56,1 százaléka már saját tulajdonú lakásban vagy házban lakik.

Tárgyszavak:

Nemzetközi vándorlás
Népességstruktúra

**SOCIO-DEMOGRAPHIC COMPOSITION AND SOCIO-CULTURAL
BACKGROUND OF THE IMMIGRANTS COMING TO HUNGARY FROM
THE NEIGHBOURING COUNTRIES**

Summary

The paper gives account of a research carried out in 1995 and after in 2002 that surveyed the immigrants having come to Hungary from the neighbouring countries. The research aimed at demonstrating those processes in consequence of which the respondents decided to immigrate into Hungary. It also examined the immigrants' changing lives in Hungary, their integration into the Hungarian society. Besides it tried to explore the changes in the immigrants' former social relations and the dimension and content and helping role of their new relations.

On the basis of the analysis one can demonstrate that the immigrants' sex distribution is characterised by the surplus of females in the new millennium. As for their age distribution they are not only older than the similar group of the immigrants of the 90s but the immigrants aged 60 and above following their children also appeared in the surveyed group. Their educational status expressed in terms of years of schooling completed is lower and in consequence of that their occupational distribution also differs from that of the immigrants who arrived a decade earlier. The majority of them grew up in towns but we have to notice the increasing proportion of immigrants of rural origin. They prefer Budapest as their place of residence where seventy times more of them settled down, than those who had formerly lived in a capital. Their migration did not contribute to the elimination of sporadic ethnic minority groups but helped to increase the number of those sporadic minority groups since 77,2 percent of them came from such settlements where the proportion of ethnic Hungarians was at least 50 percent. The decisive majority of them has Hungarian as mother tongue (91,4%) and is ethnic Hungarian (92%). These proportions were lower in 1995. This result means that the concentration of the ethnic Hungarians living in the neighbouring countries on the actual territory of Hungary became more stressed in the last decade. The marital status of the immigrants also significantly changed between the two surveys in 1995 and 2002. First of all it means the significantly decreasing proportion of married people living together with their partners and the increasing proportion of those who live alone. These changes have further worsened the Hungarian demographic trends. At the moment of the survey the immigrants' occupational status shows a positive change comparing with the conditions before their departure. Of the two dominant occupational groups (skilled workers and intellectuals) the latter has mostly maintained its former proportion. They form the largest group of the economically active population with their proportion of 24,7 percent. The majority of the immigrants could reach similar or better conditions and standard of living in a relatively short time if we compare their recent situation to their former one. It is proved by the fact that 56,1 percent of the immigrants already lives in his own flat or house.